

Academia Română
COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA

HISTORIA URBANA

1997/2

Tomul V

Editura Academiei Române

ACADEMIA ROMÂNĂ
Comisia de Istorie a Oraşelor din România

HISTORIA URBANA

Tomul V
1997/2

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

HISTORIA URBANA

tomul V, 1997, nr. 2

SUMAR

CONTENTS / TABLE DES MATIÈRES / INHALTSVERZEICHNIS

CONTRIBUȚII LA ISTORIA IAȘILOR / CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF IASSY

- STELA CHEPTEA, *Din nou despre începuturile Iașilor (New Contributions on the Beginnings of the City of Iassy)* 157
- MARIA DOGARU, *Documente de arhivă puțin cunoscute referitoare la monumente semnificative din Iași (Documents d'archives peu connus concernant des monuments significatifs de la ville de Iassy)* 167
- DOINA CRISTEA, *Semnificațiile actuale ale unui moment ilustrativ pentru cultura urbană a Iașilor – Regulamentul pentru clădiri, îngrădiri și alinieri în comuna Iași (1889–1901) (The Significance of an Illustrative Moment for Iassy's Urban Culture: the Building, Enclosure and Setback Regulation of the Commune of Iassy. 1889–1901)* 179

ORAȘUL — CREATOR DE CULTURĂ / THE TOWN — CREATOR OF CULTURE

- ALEXANDRU OFRIM, *Orașul între cultura scrisă și cultura orală. Repere metodologice (Written and Oral Urban Culture. Methodological Issues)* 185
- OLIVER VELESCU, *Orașul: spații-culturale (La ville—espaces culturels)* 193
- DANIELA CHIȘIU, *Aspecte privind caracteristicile culturii reflectate în viața orașului (Aspects relatifs aux caractéristiques culturelles représentées dans la vie de la cité)* 203

GHEORGHE I. CANTACUZINO, <i>Unele aspecte ale culturii urbane medievale la Câmpulung (Aspects de la culture urbaine médiévale de Câmpulung)</i>	209
CONSTANTIN ȘERBAN, <i>Divertismente cultural-artistice orășenești în Bucovina sub stăpânirea austriacă în secolul al XIX-lea (Manifestations culturelles-artistiques urbaines en Bucovine sous la domination autrichienne pendant le XIXe siècle)</i>	223
VLAD GHIMPU, <i>Catedrala din Chișinău și expansiunea religioasă a Rusiei (La Cathédrale de Chișinău et l'expansion religieuse de la Russie)</i>	233
SILVIA APOSTOL, EUGENIA RĂBALCO, <i>Monumentele istorice în contextul culturii urbane basarabene (Excurs în istoriografia problemei) (Les monuments historiques dans le contexte de la culture urbaine de la Bessarabie. Un essai historiographique)</i>	241
VIRGILIU Z. TEODORESCU, ELISABETA TEODORESCU, <i>Nomenclatura străzilor - expresie a gradului de cultură în evoluția unei localități (The Street Names Expression of a Locality's Cultural Evolution level)</i>	245
CORNEL CRĂCIUN, <i>Reclama ca indicator al nivelului de urbanitate interbelic (La réclame comme indicateur du niveau d'urbanisation pendant l'entre-deux-guerres)</i>	257
CONSTANTIN JUAN-PETROI, <i>Orșova - orașul modern și cultura (Orschowa - die moderne Stadt und die Kultur)</i>	263

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE
(REVIEWS, BIBLIOGRAPHICAL NOTES)

GHEORGHE LEAHU, <i>Bucureștiul dispărut</i> , Edit. „Arta Grafică”, București, 1995, 136 p. + 49 pl. acuarele + 3 pl. color (Virgiliu Z. Teodorescu)	279
PETRU BONA, <i>Biserica medievală din Caransebeș</i> , Inspectoratul pentru Cultură al Județului Caraș-Severin și Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș, Caransebeș, 1993, 108 p. + 5 foto + 19 pl. + 1 pl. color (Constantin Juan-Petroi).....	280
<i>Gorod Bolgar. Remeslo metallurgov, kuznetzov, litejščikov (Orașul Bolgar. Meșteșugul metalurgiștilor, fierarilor, turnătorilor)</i> , sub red. G.A. FEDOROV-DAVĂDOV, Editura Institutului de Limbă, Literatură și Istorie „G. Ibraghimov” al Academiei de Științe a Tatarstanului, Kazan, 1996, 316 p. (Victor Spinei).....	282
VERA ANTONOVA, <i>Șumen i Șumenskata krepost (Șumenul și cetatea de la Șumen)</i> , Editura Antos, Șumen, 1995, 148 p. + 116 fig. (Victor Spinei)..	284

CRONICA / CHRONICLE

- Dr. Paul Niedermaier la 60 de ani (Vasile Ciobanu).....	287
- Sesiunea de comunicări științifice a CIOR: „Rolul orașului în dezvoltarea culturii”. Iași. Palatul Culturii, 23-24 mai 1997 (Vasile Ciobanu).....	289

CONTRIBUȚII LA ISTORIA IAȘILOR

DIN NOU DESPRE ÎNCEPUTURILE IAȘILOR

STELA CHEPTEA

În primăvara anului 1935, N. Iorga a ținut la Universitatea din dealul Copoului o conferință al cărei titlu era, și a rămas, deosebit de sugestiv: *Ce a fost, ce este și ce poate fi Iașul*. Aceeași întrebare și-au pus-o, de-a lungul mai multor secole, cronicari și istorici, arhitecți și geografi ori simpli amatori, cu toții doritori a pătrunde taina devenirii ultimei capitale a Moldovei. Desigur, nu este aici locul să amintim numărul foarte mare de lucrări închinată Iașilor, ele au fost inserate și analizate în mai multe monografii dedicate urbei, fiecare dintre acestea dând prioritate unor anume aspecte ale apariției și dezvoltării orașului¹. Există, totuși, un factor comun, acela conform căruia autorii au fost obligați să utilizeze cam aceleași documente scrise, interpretarea lor fiind uneori diferită, în funcție de nivelul cunoștințelor acumulate în domeniu ori al scopului demonstrației. În acest sens, un exemplu îl constituie reparația în literatura de specialitate din ultimul timp a teoriei originii alane a Iașilor², teorie elaborată numai pe baza dovezilor scrise. Totuși, în ultimii treizeci de ani s-au impus și documentele obținute prin cercetări arheologice, iar o lucrare monografică, bazată tocmai pe acest tip de informații, a văzut de un deceniu lumina tiparului³. Deși cercetările arheologice într-un oraș întâmpină dificultăți deosebite, în timpul scurs de la ultima apariție monografică și până în prezent s-au acumulat totuși suficiente date, provenind din săpături cu caracter edilitar sau din cercetări sistematice, care ne permit a comunica unele concluzii la care s-a ajuns în stadiul actual.

Referitor la nucleul inițial al Iașilor, s-a opinat că acesta exista „pe o mică întindere”, în zona de nord-est a Curții domnești, cu „piața și vama în centru”, între actualele biserici „Barnovschi și Sf. Lazăr”, în „dricul orașului”⁴, perimetru în care

¹ N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, ediția a II-a, Iași, 1913–1915; Dan Bădărău, I. Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, 1974; C. Cihodaru, Gh. Platon, *Istoria orașului Iași*, I, Iași, 1980.

² V. Ciocâltan, *Alanii și începuturile statelor românești*, în RI, VI, 1995, 11–12, p. 935–955; F. Constantin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997, p. 70.

³ Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986.

⁴ C. Cihodaru, Gh. Platon, *op. cit.*, p. 53.

NEW CONTRIBUTIONS ON THE BEGINNINGS OF THE CITY OF IASSY

Summary

The origins and development of the city of Iassy have been investigated for hundred years by Romanian and foreign specialists. Written medieval sources led to the conclusion that the old centre of the medieval city completed with a customshouse and the so-called Old Borough was located north-east of the princely court. According to the latest data provided by recent archaeological research, and on the basis of the reinterpretation of sources, the author of this paper concludes that the original centre of Iassy might just as well have been placed on the western bank of the Bahlui river, close to the commercial road of Suceava-Iassy. A significant moment in the history of the city is the reign of Prince Alexandru cel Bun (1400-1432) who built the princely court and the customshouse, thus giving the centre of the city a south-east rather than a north-west orientation.

DOCUMENTE DE ARHIVĂ PUȚIN CUNOSCUTE REFERITOARE LA MONUMENTE SEMNIFICATIVE DIN IAȘI

MARIA DOGARU

În ciuda aparențelor, mai pregnant evidente în epocile mai noi, poporul român a prețuit izvorul documentar, adevăr probat de cunoscutul proverb românesc „ai carte, ai parte”.

Mărturiile documentare, ce au străbătut secole ajungând până la noi, cuprind date referitoare la grija pe care emitenții și beneficiarii documentelor o manifestau față de înscrisurile pe care le aveau¹.

Dacă la începutul epocii medievale, vreme îndelungată, această grijă era determinată de faptul că documentele constituiau proba juridică asupra drepturilor pe care diferitele persoane și instituții le aveau², treptat își face loc o nouă concepție, conform căreia înscrisurile trebuiau păstrate și pentru valoarea lor istorică³.

În secolul al XIX-lea, secol în care istoria devine un argument în susținerea luptei pentru emancipare națională și independență⁴, mărturiile documentare create de înaintași sunt privite ca niște valori ce trebuie păstrate pentru viitorime⁵. Treptat, se afirmă un obicei ce își are izvorul în trecut, acela de a se pune la temelia construcțiilor de interes public un act consemnând împrejurările în care s-a realizat ctitoria respectivă. Apoi, pentru a fi cunoscut de toți, actul explicativ s-a realizat sub formă de duplicat, cel de-al doilea rămânând la instituția emitentă, ulterior în trei exemplare, pentru ca unul să fie depus spre păstrare la Arhivele Statului⁶.

Așa s-a constituit colecția, semnificativ denumită, „Acte comemorative și de fundație”, aflată în patrimoniul Arhivelor Naționale Istorice Centrale⁷. Ea cuprinde

¹ A. Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, București, 1971, p. 44-52.

² Numeroase acte provenind din evul mediu au fost reînnoite la cererea posesorilor, întrucât pierzându-și înscrisurile inițiale, aceștia nu-și puteau dovedi drepturile. Ex.: Cartea domnească a lui Antioh Cantemir din 1706, Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Manuscrise, nr. 628, f. 530 v -531. Vezi *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. V, 1701-1720, întocmit de Veronica Vasilescu și Doina Duca Tinculescu, București, 1974, p. 152.

³ A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 44.

⁴ D. Berindei, Maria Dogaru, *Preocupări pentru alcătuirea unei istorii naționale la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Sargeția”, XV-XVII, 1982-1983, p. 369-375.

⁵ M.R. Mocanu, *Considerații teoretice privind știința arhivistică*, în RA, nr. 2, 1973, p. 206-208.

⁶ Instituție creată în Țara Românească și Moldova, ca urmare a aplicării Regulamentului Organic - mai 1831 (Țara Românească), și, respectiv ianuarie 1832 (Moldova), vezi *Arhivele Statului. 125 de ani de activitate. 1831-1956*, DGAS, București, 1957, p. 17-40.

⁷ Această colecție cuprinde un număr de 137 de documente, acoperind cronologic anii 1870-1996; inventarul acestei colecții poartă nr. 128.

Și acum înălțând, cu sobor liturgic, psalmi și cântări de laudă, m-a învrednicit Dumnezeu ca să sfîntesc astăzi, cu harul sfîntului și săvârșitorului Duh acest paraclis ortodox întemeiat în acest palat și închinat tot vecei sărbători „Duminica tuturor sfinților”, pentru aducerea în trînsul a jîrtfei celei fără de sânge, spre tertarea păcatelor noastre și așezarea tuturor în cortul dreptilor, asistat și ajutat de P.P.S.S. Andrei; D.D.Dr. Atanasie Mironescu, episcopul Râmnicului Noului Severin, Ghenadie Georgescu Băcăoanul vicarul acestei sfinte metropolii și clericii cei de față, cei care cu religiozitate au servit stînta și dumnezeiasca liturgie, împreună cu mine și au semnat acest act comemorativ, pentru ca să fie spre lauda neamului nostru românesc, acum și pururea și în vecii vecilor Amin.

Făcut și iscălit în reședința metropolitană din Iași, astăzi în 10 octombrie anul mîntuirii una mie nouă sute șapte, a șazecea aniversară de la nașterea mea din 1847 și al șaselea an al păstoriei mele de metropolit Moldovei și Sucevei.

Partenie, metropolit Moldovei și Sucevei; Atanasie, episcop Râmnicului Noului Severin; Ghenadie Băcăoanul, vicarul Sfîntei Metropolii Moldovei, econom Stavrof. St. Ionescu, șeful cancelariei metropolitane; Dr. Dragomir Demetrescu, profesor la Facultatea Teologică din București. Lt. C. Langa; Gh. Vîntu, defensor eclesiastic; Econom Stavrof. C. Stamate, protoiereu jud. Iași, econ. V. Chirilescu, protoiereu jud. Suceava; Econ. C. Petrovici, protoiereu, jud. Dorohoi; Econ. Al. Șerban membru în Consistoriul Eparhial; Gh. Popovici pictor; profesor preot I. Mitru Chesarie Diacon; Econ. Stavrof. Gh. Carp, revizor eparhial; econ. Gh. Popovici, protoiereu jud. Neamț; econ. V. Pavelescu protoiereu, jud. Botoșani; econ. I. Mitescu, președintele Consistoriului Eparhial; econ. Gh. Florescu, registrotor în Cancelarie; arhimandrit Eremia Iliescu, Mare Eclesiarh; V. Marțian, Arhidiaconul Metropoliei; A. Varlaam diacon; Gh. Grigoriu protopsalt Mitropoliei.

Ibidem. document nr. 60; dimensiuni 39/30 cm; imprimat în frontispiciu stema țării, stema Mitropoliei Moldovei și blazonul mitropolitului Parthenie Clinceni.

DOCUMENTS D'ARCHIVES PEU CONNUS CONCERNANT DES MONUMENTS SIGNIFICATIFS DE LA VILLE DE IASSY

Résumé

En relevant l'importance des documents de la collection qui porte le nom significatif «Actes commémoratifs et de fondation» conservés aux Archives Nationales, l'auteur choisit et examine les documents concernant les monuments représentatifs de Iassy:

1. Le 5 juin 1883, l'acte concernant la cérémonie d'inauguration de la statue d'Étienne le Grand.
2. Le 20 mai 1891, l'acte concernant la cérémonie de fondation de l'édifice du Séminaire «Veniamin Costache».
3. Le 28 mars 1894, l'acte concernant la cérémonie de fondation du bâtiment annexe de l'hôpital «Sf. Spiridon».
4. Le 3 juin 1894, l'acte concernant la cérémonie de fondation de l'édifice de l'École des arts et des métiers.
5. Le 10 avril 1905, l'acte concernant le déplacement de la statue de Gheorghe Asachi de la Place du Théâtre National et son installation dans la rue Étienne le Grand.
6. Le 15 octobre 1906, l'acte concernant l'inauguration de la statue de Vasile Alecsandri.
7. Le 15 octobre 1907, l'acte concernant la cérémonie de consécration de la Chapelle orthodoxe du palais métropolitain de Iassy.

**SEMNIFICAȚILE ACTUALE ALE UNUI MOMENT
ILUSTRATIV PENTRU CULTURA URBANĂ A
IAȘILOR — REGULAMENTUL PENTRU CLĂDIRI,
ÎNGRĂDIRI ȘI ALINIERI ÎN COMUNA IAȘI
(1889–1901)**

DOINA CRISTEA

Revenirea acum, după un hiatus de câteva decenii, la utilizarea regulamentelor urbanistice în construirea orașelor noastre este frecvent receptată doar ca o constrângere administrativă, atât de către locuitorii care se simt frustrați de libertatea de a putea face orice doresc pe terenul deținut în proprietate, cât și de către arhitecții care își simt limitată libertatea de creație.

Se înțelege încă într-o măsură insuficientă faptul că, orice regulament urbanistic care precizează ce se poate construi și cum trebuie să arate ceea ce se realizează în fiecare loc dintr-un oraș este în esență un cod cultural și social. Pentru că lucrul acesta a fost de mult timp subînțeles în țările ferite de experiența noastră de suspendare timp de aproape o jumătate de secol a regulamentelor urbanistice stă mărturie o întreagă literatură de specialitate în care repunerea în discuție a acestui aspect se face mai ales în momente de criză sau de acumulări care nuanțează semnificativ arhitectura și urbanismul.

Uitate sau neînțelese încă la noi, la nivelul importanței culturale reale, conținutul regulamentului urbanistic și capacitatea de a-l respecta dezvăluie, fără menajamente și prin mărturii durabile, calitățile locuitorilor și nivelul lor cultural.

Atunci când, pentru întocmirea noului regulament urbanistic al Iașilor a fost analizat, din considerente urbanistice, **Regulamentul pentru clădiri, îngrădiri și alinieri în comuna Iași** din anul 1889 cu modificările introduse până în 1901, dincolo de orice diferențe impuse de timp, în fața noastră a apărut o societate bine organizată, rafinată și mândră de prestigiul pe care îl avea, conștientă de obligația și de forța ei de a proteja calitatea vieții locuitorilor, considerați atât individual, cât și ca o comunitate urbană. Prin aceasta, Iașul de acum un secol poate constitui o exemplificare a teoriei că o comunitate atinge un nivel ridicat al culturii urbane atunci când ajung să coincidă în punctele lor maxim pozitive cele două sinusoidale care descriu, una, posibilitățile de intervenție în cadrul construit, iar cealaltă, voința și capacitatea de a transpune coerent condiționările geografice și istorice în configurări arhitectural-urbanistice specifice.

17. Protecția față de riscurile reprezentate de industriile insalubre, depozitele de materiale inflamabile și explozive, depozitele pentru anumite materiale permise de regulamentele igienice dar având efect negativ asupra materialelor de construcție;

18. Protecția sănătății locuitorilor prin stabilirea unor condiții de construire (înălțimea încăperilor, înălțimea minimă a pardoselii parterului, adâncimea, izolarea și iluminarea subsolurilor locuibile), prin admiterea locuirii unei construcții noi numai după minim trei luni de la terminarea finisării acesteia și după aprobarea locuirii ei de către o comisie special alcătuită, precum și prin eliminarea locuințelor declarate insalubre;

19. Asigurarea salubrității prin prevederea obligatorie în locuri publice și la clădirile de orice fel a anexelor sanitare și pentru colectarea gunoaielor și apelor uzate (la nivelul tehnic al epocii), cu o atenție deosebită acordată școlilor și internatelor, piețelor, chereșterii și iarmarocelor;

20. Protejarea cursurilor de apă prin instituirea unei zone de protecție de 15 metri pe ambele maluri.

Statistic, se remarcă ponderea ridicată a articolelor regulamentului care se referă direct sau indirect la aspectul general al localității, rezultat dintr-o multitudine de detalii asupra cărora se insistă cu un maxim de exigență. Unele dintre aceste cerințe (7 și 8) sunt și astăzi superioare multor regulamente urbanistice actuale, altele sunt încă aplicabile sau pot fi ușor adaptate necesităților actuale. Mult mai dificilă pare recuperarea spiritului în care a fost elaborat, aprobat și aplicat acest regulament, în care se îmbină subtil, dincolo de textul propriu-zis, o evidentă dorință de ridicare a calității imaginii urbane cu responsabilitatea față de confortul și siguranța utilizării spațiilor publice și față de calitatea locuirii datorată fiecărui ieșean. Și, desigur, rămâne încă mult de făcut pentru ca locuitorii de astăzi să poată recepta noul regulament ca o reală protecție a propriilor interese prin unele servituți, așa cum au fost capabili să o facă predecesorii noștri de acum un secol, dându-ne prin aceasta unele dintre cele mai îndrăgite locuri din Iașiul zilelor noastre.

THE SIGNIFICANCE OF AN ILLUSTRATIVE MOMENT FOR IASSY'S URBAN CULTURE: THE BUILDING, ENCLOSURE AND SETBACK REGULATION OF THE COMMUNE OF IASSY. 1889–1901

Summary

The study was carried out from the view point of an urban planner and limits itself to answering this one question: whether, after the passage of a century, it is still possible to identify, to preserve or to restore the "spirit of the place", expressed in a synthetic manner by the 1889–1901 regulation. This regulation is to be understood as a cultural and social code, formerly imbedded in a large part of the city's urban fabric.

From the guidelines and requirements of the 1889–1901 regulation, it has been possible to reconstruct the relationships established between the town citizens and its administration, regarding:

the erection of buildings; protection against fire, flood or other disasters; protection against conflicts generated by incompatible land uses.

At the same time, the study concentrates on those aspects of the above mentioned regulation which express the view of the citizens, of the administration and of technical experts of the time regarding the quality of life in the city and the image of the city.

The conclusions of the study underline two main points, namely the high degree of coherence between the capacity to coordinate urban development and aesthetic requirements and the remarkable attention paid to site, social and economic conditions. Hence the 1889–1901 regulations stand witness to the high degree of urban culture existing at the time, and this fact implies the reinsertion of current planning and architecture in their historical context.

ORAȘUL – CREATOR DE CULTURĂ

ORAȘUL ÎNTRE CULTURA SCRISĂ ȘI CULTURA ORALĂ. REPERE METODOLOGICE

ALEXANDRU OFRIM

În general, atenția istoricilor, a etnologilor și a folcloriștilor a fost orientată spre lumea rurală, unde s-au interesat de raporturile stabilite între cultura orală, folclorică și cultura scrisă. În ceea ce privește orașul, în chip tradițional, orice lucrare istorică are unul sau mai multe capitole finale despre cultura perioadei studiate. Atunci când cerceta evoluția culturii orășenești antice, medievale, moderne și contemporane, istoricul „tradițional” nu era obligat să-și pună întrebări asupra unității sau structurii culturii, asupra modalităților ei concrete de funcționare și transmitere. Era mult mai comod a înfățișa marile realizări culturale ale timpului, biografiile și operele personalităților creatoare, evoluția instituțiilor culturale și științifice. Această metodă în istoriografia culturii constituie o prezentare liniară, cronologică, lipsită de adâncime. Istoricii trebuie să arunce o privire peste „gardul” altor discipline, cum ar fi: sociologia culturii, antropologia culturală, etnologia, semiotica.

În cele ce urmează, vom încerca o incursiune metodologică în problematica raportului dintre cultura orală și cultura scrisă în mediul urban, sugerând câteva semnificații susceptibile a profila direcții de cercetare, de aprofundare. Precizăm că studiul de față este cu referire specială la orașul București, în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Este meritul „noii istorii” promovată de Școala de la *Annales*, de a fi reformulat din temelii modul de interpretare în istoriografia culturii, arătând că aceasta trebuie să-și pună alte întrebări: ce fel de structură, unitară sau contradictorie are cultura epocii studiate?; care este relația între cultură și structura socială?; care este modalitatea de transmitere a moștenirii culturale, orală sau scrisă și dacă există între aceste modalități linii de interferență sau de conflict?¹

Revizuirile operate de istoria mentalităților în acest domeniu au la bază progresele antropologiei culturale, care nu mai recunoaște scrierea drept nota

¹ Din bogata istoriografie consacrată culturii a Școlii de la *Annales* vezi: Lucien Febvre, *Civilisation, évolution d'un groupe d'idées*, Paris, 1930; Robert Muchembled, *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne*, Paris, 1978; Robert Mandrou, *Cultures ou niveaux culturels dans les sociétés d'Ancien Régime*, în „Revue des études sud-est européennes”, X, 1972, nr. 3, p. 415–422; idem, *De la culture populaire aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris, 1964 etc.; în istoriografia românească putem aminti contribuțiile lui Alexandru Dușu, *Sinteză și originalitate în cultura română*, București, 1972; *Literatura comparată și istoria mentalităților*, București, 1982; *Dimensiunea umană a istoriei*, București, 1986 etc.

**WRITTEN AND ORAL URBAN CULTURE.
METHODOLOGICAL ISSUES**

Summary

The article presents aspects of the relations between the written culture and the oral tradition in the urban milieu, mainly in Bucharest in the first half of the XIXth century.

Besides the written culture in the Romanian towns, the oral culture had an important role. The illiterates had a collective access to the information of the written culture mediated in the forms of urban sociability. One of these forms is represented by the reading aloud in front of a numerous auditorium (for instance the scene described by I. Heliade Rădulescu, when a servant was reading aloud *Alexandria*, a cheap-book, in the porch of the Krețulescu church in Bucharest).

The printed matter like affiches, advertisements, leaflets, which often contained a rich imagery represented another element of the dialogue between written culture and orality.

ORAȘUL – SPAȚII CULTURALE

OLIVER VELESCU

Într-o concepție structurală a istoriei, diferitele ei componente (istorie evenimentială, arheologie, istorie culturală etc.) nu pot fi separate. Ele coexistă (*Mitsein* – Heidegger). În felul acesta trebuie înțeleasă „ambianța istorică”, adică constituirea în timp a unui mediu în care se desfășoară istoria. Altfel spus, spațiul istoric în care trăiește o colectivitate are o continuitate în care trecutul este prezent, iar prezentul se bizuie pe trecut. Trecutul – acest „trecut-prezent” are două fațete, una etică, exprimată prin tradiție, iar alta fizică, materială, care se regăsește în primul rând în habitatul în care oamenii trăiesc și își desfășoară activitatea.

Aspectele „orășenești” ale problemei au fost puse în evidență de esteticienii urbaniști, dar ne face plăcere să evocăm pe filosoful estetician Rosario Assunto, care, studiind sau, mai corect, contemplând structura orașelor, a pus în evidență faptul că în spațiile urbane relația „trecut-prezent-viitor” este ilustrată prin ideea de „alăturare” a contribuției fiecărei epoci, creându-se acele spații urbane care au adus faima atâtor orașe¹.

Spațiul a fost definit în filosofie fie în viziune cosmică, ca „dispersie inertă absolută”, fie, într-o percepție umană, ca „spațiu-convenție” populat fizic sau spiritual.

Relația care se naște între individ (Heidegger vorbește de Ființă) și lumea înconjurătoare este iarăși o veche dispută filosofică, dar pentru circumscrierea problemei la „spațiul cultural urban” este totuși necesară o incursiune teoretică, care poate contribui la înțelegerea raportului „om-spațiu” și, mai departe: „om- spațiu cultural urban”.

Așadar, în lumea care ne înconjoară (*Umwelt*), omul e o „ființă-în-lume” (*in der Welt sein*) cu universul său de preocupări (*Sorge*) tiranizat – spune Heidegger – de anonimul vieții cotidiene (*Alttaglichkeit*). Dar, omul, ființă gânditoare, nu se mulțumește cu această stare de fapt și – după același Heidegger – se produce în el o „neliniște” care duce la o determinare. Omul se smulge existenței banale și cotidiene, o depășește, dorește altceva și astfel se nasc „sensibilități afective”, care, după Immanuel Kant, se îndreaptă către Adevăr, Frumos și Bine (fiecare din aceste categorii având și reversul lor). „Sensibilitatea afectivă”, sinonimă pe planul discuției de față cu „neliniștea” sus-amintită, duce la nevoia de a crea sau, altfel spus, „de a da chip”, „a întruchipa” în spațiul înconjurător ceea ce a fost gândit în „lumea proprie” (*Selbstwelt*)².

¹ Rosario Assunto, *Peisajul și estetica*, vol. II, București, 1986, p. 111.

² Martin Heidegger, *Timp și ființă și studiul introductiv*; Radu Enescu, *Divagații pe o temă heideggeriană*, București, 1995, p. 6–7. 58.

Încercările de revitalizare prin „casele de cultură”, în cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, a acestui gen de spaţii de cultură urbană, pentru care s-au realizat clădiri monumentale, s-au soldat cu un eşec total din punctul de vedere al culturii. Manipularea culturii şi confundarea ei cu propaganda au demonstrat că un spaţiu cultural îşi justifică definiţia numai atâta vreme cât trăieşte în sufletul oamenilor care alcătuiesc o societate dispusă să-l recepteze.

*

Spaţiile culturale urbane sunt generatoare ale unui climat spiritual care dă rezonanţă personalităţii umane. Un spaţiu cultural, ca reflectare a concepţiilor şi a idealurilor care-l compun, este o oglindă a ceea ce se numeşte mentalitate. La rândul ei, mentalitatea determină un anumit comportament şi, în funcţie de epoca istorică, variază şi atitudinea faţă de un anumit spaţiu cultural. În acelaşi timp, trebuie luat în considerare şi fenomenul „redescoperirii” valorii unor spaţii cultural-urbane la distanţă de câteva generaţii sau, uneori, chiar de secole. Exemplele clasice sunt cele ale redescoperirii spaţiilor antice în Renaştere sau a celor medievale în secolul al XX-lea sau, în fine, în zorii secolului al XXI-lea, descoperirea valorii arhitecturii şi a ambientului secolului al XIX-lea.

Toate acestea ne îndeamnă a încheia cu concluzia că aprecierea valorii spaţiilor urbane culturale este un proces istoric subiectiv, dependent de orizontul cultural individual. Dar „cultura” are o calitate dinamică, este o forţă care disciplinează conştiinţele individuale şi le îndrumă în sensul aprofundării cunoştinţelor: în cazul nostru ea asigură premisele trăirii în timp, dă durabilitate spaţiilor culturale urbane. Dănuirea acestora este unul din secretele succesului oraşelor de mâine.

LA VILLE – ESPACES CULTURELS

Résumé

L'étude représente un commentaire sur le syntagme «l'espace culturel urbain» en fonction de sa perception par chaque individu.

L'espace culturel urbain renferme les endroits de la ville qui peuvent réveiller dans l'esprit humain des émotions esthétiques conformément au niveau intellectuel et à l'expérience de vie des gens qui les parcourent.

La perception visuelle de «l'espace culturel» a beaucoup d'importance pour la compréhension de l'ambiance urbaine pendant son évolution historique.

Mais, à «l'espace culturel urbain» qui englobe des bâtiments destinés spécialement aux activités de l'esprit, il faut ajouter aussi l'aménagement de l'habitat, correspondant à la civilisation urbaine et même le comportement urbain civilisé, comme résultat d'une certaine éducation citadine.

En considérant de cette manière le syntagme «les espaces culturels» de la ville, en conclusion, on constate que ceux-ci prennent plutôt un sens philosophique que matériel.

ASPECTE PRIVIND CARACTERISTICILE CULTURII REFLECTATE ÎN VIAȚA ORAȘULUI

DANIELA CHIȘIU

Abordarea culturii din unghiul antropologiei favorizează exprimarea complexă și completă a componentelor sale: arta, legea, morala, cunoașterea, credințele, obiceiurile și habitusurile dobândite de om ca membru al societății. Această prezentare presupune analizarea culturii din perspectiva a două componente fundamentale ale sale: cea materială și cea spirituală. Exploatată cu obiectivitate, sfera spirituală a culturii, datorită încărcăturii sale de simboluri și semnificații, este cea mai în măsură să genereze soluții operative de valorificare a sferei materiale, cu referire în special la cadrul fizic și la patrimoniul arhitectural al orașului.

Parcurgând și analizând o serie de definiții date orașului și ținând seama de zona de interes a temei propuse, cea mai adecvată subiectului am considerat-o pe cea potrivit căreia orașul se prezintă ca un spațiu antropologic și loc de hiperfuncție socială. El delimitează aria de manifestare a spiritului creator al omului, a ambițiilor sociale, a dorinței de promovare și a nevoii de ierarhie. Fiind un loc de concentrare și de operare cu valori materiale și spirituale, orașul este un mare consumator de energie umană și inteligență.

Se impune așadar o primă subliniere referitoare la **cultura orașului care se prezintă ca o realitate clădită pe două dimensiuni fundamentale: spațială și temporală, legate printr-un ritm propriu de alcătuire**. Cea de-a doua subliniere se referă la orașul construit între sentiment și rațiune și la elementul material fundamental al său – **arhitectura** – ca reprezentând o **întrupare a istoriei culturii și un semn al evoluției civilizației omenеști**.

Astfel, elemente cu caracter abstract ținând de cultura orașului – caracteristicile culturii – pot furniza datele necesare care, interpretate corect și obiectiv, pot contribui la promovarea unei politici de dezvoltare arhitectural-urbanistică coerentă a orașului. Ele se referă la calitatea culturii de a fi *generală și specifică, învățată, simbolică, transmisibilă, modelată, adaptivă sau maladaptivă* și permit așadar schițarea unei imagini de ansamblu a problemelor cărora orașul trebuie să le facă față zi de zi.

Abordarea aspectelor privind caracteristicile culturii reflectate în viața orașului (contemporan) prefigurează problematica ridicată de tratarea acestuia, respectiv a centrului istoric ca „bun cultural”. Din această perspectivă, el reclamă o valorificare obiectivă, în contextul unei economii și a unei piețe concurențiale. El este de fapt rezultatul unei selecții graduale și dinamice a aspectelor culturale, economice, politice, sociale, având la bază criterii, precum cele istorice, arhitecturale, urbanistice și memorial-afective.

care au impus la un moment dat, din rațiuni „sanitare” demolarea, fie a zidurilor vechi de incintă ale orașului fie a unor construcții reprezentative pentru o epocă, au generat atacarea în profunzime a substanței fizice și au permis ulterior extinderi mai puțin controlate în teritoriu, cu efecte vizibile și astăzi.

Un alt exemplu de practică europeană îl constituie implanturile de clădiri înalte în centrele istorice, problema principală care se ridică aici fiind cea legată de specula funciară. Personal, cred că această situație extrem de delicată trebuie tratată selectiv și după o atentă analiză a climatului economic. Astfel devine posibilă evitarea acumulării unor efecte negative, provenite din sfera socialului sau a culturalului, ce pot determina, în timp, diminuarea rezultatelor pozitive imaginate inițial, ca, de exemplu, atragerea de funcții noi în zonă sau creșterea calității spațiului urban.

Desigur, există sau se pot identifica și alte caracteristici ale culturii care să contribuie la găsirea sau înțelegerea unor modalități de a valorifica bogăția materială și spirituală a unui oraș.

Trebuie să înțelegem că o planificare urbană realistă și eficientă incluzând și operațiuni de preservare a centrelor istorice, reclamă și se bazează astăzi pe noi modele de gândire și mijloace de acțiune. Ea presupune o corectă relaționare a structurilor urbane cu determinările din planul economic, social, cultural ale cadrului de viață sau ale comunicării.

Uneori, protectorii și curanții salvării patrimoniului arhitectural al orașului sunt reprezentați nu de mijloacele economice sau administrative, ci de cele intelectuale și culturale și din această perspectivă orașul reprezintă, de fapt, garanția identității noastre – personală, locală, națională sau umană.

Aspectele generale prezentate pot constitui un punct de pornire în analiza problematicii ridicată de intervențiile ce urmează a se realiza în „zonele sensibile” ale orașelor, în primul rând în centrele istorice și oferă răspunsuri cu caracter orientativ ce pot sta la baza unor soluții operative.

Am intenționat să semnez prin tema propusă și necesitatea atragerii și implicării mai active a specialiștilor din domeniul urbanismului și arhitecturii precum și a celor care au tangență cu acestea, în vederea diminuării subiectivismului în luarea deciziilor de către factorii responsabili de la nivelul administrației publice centrale și locale privind realizarea și aplicarea politicilor de dezvoltare a orașelor.

ASPECTS RELATIFS AUX CARACTÉRISTIQUES CULTURELLES REPRÉSENTÉES DANS LA VIE DE LA CITÉ

Résumé

La civilisation/culture de la ville représente une réalité construite sur les deux dimensions essentielles – une dimension spatiale et une dimension temporelle –, liées par un rythme spécifique établi.

En même temps, l'architecture de la cité, construite entre le sentiment et la raison, représente une ressemblance de l'histoire de la culture et un signe de l'évolution de la civilisation humaine.

Des éléments abstraits relatifs à la culture de la ville comme les caractéristiques culturelles sont à même d'offrir les données nécessaires pour influencer le développement architectural et urbain de la ville. Ces sont les éléments liés à la caractéristique générale et spécifique, enseignante, symbolique, transmissible, modelée, adaptable et mal-adaptable de la culture, qui permettent une image globale concernant tous les problèmes quotidiens de la ville et offrent en même temps des solutions à caractère opérant.

UNELE ASPECTE ALE CULTURII URBALE MEDIEVALE LA CÂMPULUNG

GHEORGHE I. CANTACUZINO

Unul dintre cele mai vechi orașe ale Țării Românești, Câmpulung, s-a dezvoltat din așezarea vechii obști de moșneni, devenită târg, în mijlocul cărora s-a stabilit în cursul sec. XIII o comunitate de sași, veniți din Transilvania. Privilegiile orășenilor din Câmpulung au fost mai mari în comparație cu alte centre urbane de la sud de Carpați. Particularitățile evoluției acestui oraș, prin amploarea relațiilor economice cu regiunile învecinate de dincolo de munți, și-au pus amprenta asupra dezvoltării culturale, a deschiderii orizontului cultural al locuitorilor săi.

Într-un studiu privind cultura orășenească din Țara Românească în sec. XV-XVI¹, aceasta a fost analizată pornind de la modul în care răspundea necesităților complexe specifice vieții urbane. Acestea impuneau însușirea unor elemente de cultură în vederea măsurării, cântării, a calculelor pe care le implicau diferitele activități meșteșugărești; unele dintre acestea erau legate direct de însușirea scrisului (cioplirea inscripțiilor în piatră). În activitatea comercială, pentru purtarea corespondenței, a diferitelor tranzacții și operații bănești era necesară cunoașterea sistemului de măsuri și monetar, însușirea unor noțiuni de drept comercial și a unor limbi străine. Aceste cerințe erau cu atât mai mari în cazul administrației urbane, a județului și a pângarilor pentru redactarea corespondenței interne și externe, consemnarea hotărârilor sfatului, evidența veniturilor și cheltuielilor. Între exemplele pătrunderii acestor elemente de cultură în diversele domenii ale vieții orășenești, numeroase sunt cele legate de Câmpulung, de unde provine și primul document redactat în limba română păstrat, bine cunoscuta scrisoare a lui Neacșu din Câmpulung către judele Brașovului, Hans Benkner.

Diferitele domenii ale culturii medievale din Câmpulung s-au aflat în atenția specialiștilor. În studii sau volume au fost abordate, pe lângă aspectele deja amintite, cele privind învățământul (vechile școli, precum și școala publică întemeiată în

¹ Radu Manolescu, *Cultura orășenească în Țara Românească în secolele XV-XVI*, în AUB, Istorie, an. XVIII, nr. 2, 1969, p. 37-53; idem, *Contribution à l'histoire de la formation de la culture médiévale urbaine en Valachie (Emploi de l'écriture par les marchands au XVe siècle et au cours de la première moitié du XVIe siècle)*, în RRH, t. VIII, 1969, nr. 3, p. 531-536.

² DRH, B, vol. II, București, 1972, nr. 2209, p. 402-403.

Din anii când biserica era distrusă, probabil între 1628 și 1635, datează un atelier de prelucrat arama, cu un cuptor din cărămidă aflat sub nivelul solului, descoperit la vreo 20 m est de lăcaș în 1982⁵⁰.

Odată cu refacerea bisericii, Matei Basarab a întemeiat, pe locul vechii curți domnești, o mănăstire⁵¹. Un important rol în viața economică l-a căpătat hanul cu prăvălii, ridicat la nord-est de prima incintă, în care avea să se țină târgul anual de Sf. Ilie, menținut în acest loc până la sfârșitul sec. XIX⁵². Dezvoltarea culturală a orașului de pe Râul Târgului avea să se afle în strânsă legătură și cu mănăstirea de pe locul fostei curți domnești. Diferitele aspecte ale acestei dezvoltări pot fi mai bine puse în lumină prin cercetarea arheologică a acestui reprezentativ ansamblu arhitectural, precum și prin extinderea și aprofundarea cercetării numeroaselor vestigii ale Câmpulungului medieval.

ASPECTS DE LA CULTURE URBAINE MÉDIÉVALE DE CÂMPULUNG

Résumé

Certains questions concernant d'importants monuments médiévaux de Câmpulung peuvent être analysées de nouveau en tenant compte des résultats des recherches archéologiques.

On a considéré que les encadrements de facture gothique d'une fenêtre et du portail de l'église Saint Georges "Olari" proviennent de l'ancien monastère catholique ("Cloașter"), détruit au XVIIe siècle. En analysant le monument qui, grâce aux fouilles archéologiques, peut être daté au XVe

⁵⁰ Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristoceea, Șt. Trâmbaciu, *Cercetările arheologice din zona fostei curți domnești din Câmpulung, jud. Argeș*, în "Materiale și cercetări arheologice", A XVIII-a sesiune anuală de rapoarte, Ploiești, 1983, partea a II-a, București, 1993, p. 517-524.

⁵¹ Faptul este clar menționat în hrisovul din 10 aprilie 1647 (vezi I. Răuțescu, *op. cit.*, p. 77-80). S-a căutat argumentarea unei datări mai vechi a întemeierii mănăstirii (Adriana Boescu, Aurelian Stroc, *Contribuții la datarea fundării mănăstirii Câmpulung*, în "Studii și comunicări", Muzeul Câmpulung Muscel, II, 1982, p. 41-44), pornind de la existența în Condica mănăstirii Câmpulung a unor documente mai vechi decât cel din 7 aprilie 1630, adresat „căt-re toți cei ce vor fi stăpânitorii țării și mănăstirilor, iar mai ales căpeteniilor sfintei mănăstiri Câmpulungul...” (DRH, B. XXIII, nr. 79), pe care P. Chihaiia l-a considerat o „circulară” ecleziastică păstrată în traducere „care a inserat probabil un adresant inexistent în original”, autorii citați adăugând și alte exemple din aceeași condică, între care un document din 13 aprilie 1596 în care Mihai Viteazul fixează regulile pentru alegerea egumenilor și pentru judecarea călugărilor. Acest act s-a păstrat însă și în condica mănăstirii Cozia, în care este adresat „tuturor sfințelor mănăstiri din țara domniei mele, așijderea și sfintei și dumnezeștii mănăstiri ce se chiamă Cozia” (DRH, B. XI, București, 1975, nr. 160), ceea ce dovedește că astfel de dispoziții erau transcrise în condica fiecărei mănăstiri cu adăugirea respectivului așezământ între adresanți, în vederea întăririi lor. Se dovedește astfel justetea observației lui P. Chihaiia, îndreptând datarea începutului mănăstirii Câmpulung sub Matei Basarab.

⁵² Clădirile hanului, ridicate în timpul lui Matei Basarab, au fost distruse în 1737; resturi care le pot fi atribuite au fost descoperite în 1981 (Gh. I. Cantacuzino, Sp. Cristoceea, Șt. Trâmbaciu, *O mărturie arheologică privind viața economică a Câmpulungului medieval*, în "Studii și comunicări", Muzeul Câmpulung Muscel, II, 1982, p. 51-54). Locul târgului anual de Sf. Ilie s-a menținut aici, după cum o arată catagrafiile de la începutul sec. XIX (Sp. Cristoceea, Șt. Trâmbaciu, *op. cit.*, p. 62 și urm.); târgul se mai ținea „în spatele mănăstirii” și în ultimii ani ai sec. XIX (*Atenele dicționar geografic al României*, vol. II, București, 1899, p. 484).

siècle, on peut apprécier comme vraisemblables les opinions plus anciennes d'après lesquelles les encadrements ont appartenu dès le début à l'église.

Il est utile de discuter les problèmes de l'ensemble architectural de l'ancienne cour princière et puis du monastère fondé sur la même place. L'église princière, érigée au XIVe siècle, au parement entièrement en pierre de taille, refaite sur les mêmes fondations, avec les mêmes pierres, en 1635–1638 et de nouveau reconstruite en 1828–1832, doit être examinée en tenant compte des inexactitudes des fouilles entreprises en 1924 à l'intérieur de l'église et des résultats des recherches archéologiques de 1975 et des années suivantes. Ces dernières recherches ont fourni des arguments sérieux à la localisation de l'ancienne maison princière au nord-est de l'église, dans une zone partiellement occupée à présent par des constructions modernes. Quant aux nombreux éléments architecturaux de facture gothique trouvés dans les fouilles mentionnées, ils peuvent provenir soit du "Cloașter", soit de l'ancienne maison princière, abandonnée et démolie au XVIIe siècle pour faire place aux constructions monastiques.

L'étude des principaux édifices monumentaux de Cămpulung permet une meilleure connaissance du degré de développement de la culture urbaine médiévale, qui reflète les particularités de l'évolution historique de la ville.

DIVERTISMENTE CULTURAL-ARTISTICE ORĂȘENEȘTI ÎN BUCOVINA SUB STĂPÂNIREA AUSTRIACĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

CONSTANTIN ȘERBAN

Sub stăpânirea austriacă, orașele din Bucovina, precum: Cernăuți, Suceava, Siret, Rădăuți, Storojineț, Câmpulung Moldovenesc au cunoscut un important avânt economic, ca urmare a integrării lor în rețeaua comercială a celorlalte provincii imperiale, în special a Transilvaniei și Galiției, pe lângă menținerea legăturilor comerciale tradiționale cu Moldova. Din punct de vedere cultural, societatea românească din această provincie – ridicată la rang de ducat prin Constituția din 26 februarie 1861, condiție juridică confirmată și sporită prin diploma imperială din 9 decembrie 1862¹ – a procedat la crearea de societăți cu caracter cultural și artistic, în scopul cultivării sentimentului național și întăririi legăturilor cu românii nu numai din alte provincii ale Imperiului Habsburgic, ci și cu cei din regatul României.

Prima asociație de acest fel a fost Societatea pentru Cultura și Literatura Poporului Român Bucovinean, creată la Cernăuți în 1862. Celelalte care i-au urmat în următoarele trei decenii au fost: Societatea Academică „Junimea” (Cernăuți, 1878), Societatea Academică Română „Bucovina” (Cernăuți, 1880), Societatea „Armonia” (Cernăuți, 1881), Societatea „Școala Română” (Suceava, 1883), Societatea „Academia Ortodoxă pentru Literatura, Retorica și Muzica Bisericească” (Cernăuți, 1884), Societatea „Clubul Român” (Suceava, 1887), Societatea Doamnelor Române din Bucovina (Cernăuți, 1891), Societatea Română Tânără (Cernăuți, 1894) etc.²

¹ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 107-116; M. Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774 – 1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993, p. 442 – 443.

² Despre aceste asociații culturale vezi: C. Morariu, *Părți din istoria românilor bucovineni*. Scrisă în limba populară, Cernăuți, 1893, p. 289-331; D. PETROVICI, *Repertoriul societăților cultural-naționale românești din Suceava 1848-1918*, în „Suceava”, XX, 1993, p. 219-238; C. Loghin, *Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina, la 80 ani. Istoric și realizări, 1862-1942*, Cernăuți, 1943; Sofia Ștefanovici, *Istoricul și activitatea Societății doamnelor române din Bucovina*, în *Românii din Bucovina*, Cernăuți, 1906, p. 72-88; V. Bumbac, *Societatea Clubul român din Bucovina*, în *ibidem*, p. 105-106; I. Negură, *Societatea pentru cultură și literatură*

La balul din anul următor, ținut tot la Cernăuți, au participat din partea persoanelor oficiale baron Fr. Kraus guvernatorul Bucovinei (1892-1894), generalul Mayer, dr. E. Voițki, rectorul Universității din Cernăuți, profesorii universitari Vladimir de Repta și Eusebie Popovici, dr. Kaluzniecki, dr. Iancu cavaler de Zotta, președintele Societății „Concordia” etc²⁸. Cât privește balul din anul 1895 din capitala Bucovinei a fost onorat cu prezența noului președinte al țării, contele Leopold Goeb (1894-1896), a mitropolitului Bucovinei, Silvestru Morariu, mareșalul țării I. Lupul, consulul Stamatiade, dr. Handl, rectorul Universității, Alexandru N. Hurmuzachi președintele Tribunalului, protopopol A. Berariu etc. precum și unii reprezentanți ai unor societăți culturale ca de ex. „Academia Ortodoxă”, „Armonia”, „Gesangverein”²⁹. În cronică apărută în presa locală în care s-a prezentat desfășurarea balului Societății Academice „Junimea” aprecierile elogioase erau exprimate prin cuvintele: „balul ce «Junimea» îl face în fiecare an este cel mai frumos bal din Cernăuți”. Autorul cronicii adăuga și faptul că în activitatea acestei societăți mai existau și alt fel de divertismente artistico-literar-muzicale și tot așa de frumoase sunt și celelalte petreceri ce «Junimea» „le face pe timpul vacanțelor și în alte orașe ale țării”³⁰.

În încheiere, o trecere în revistă a manifestărilor cultural-artistice orășenești care se înscriau pe linia divertismentelor menite să înfrumusețeze viața orășenească din Bucovina în secolul trecut, permite oricui să aprecieze că inițiativa conducerii acestor societăți culturale românești a găsit un larg ecou în rândurile intelectualității locale, unită în eforturile ei pentru lărgirea pe cât posibil a autonomiei administrative de care se bucura Bucovina în anii 1861-1862. Pe lângă astfel de forme de manifestare au mai existat și altele, ca, de exemplu, excursiile organizate la locurile istorice din Bucovina, unde se aflau ctitorii civile și religioase ale domnilor Moldovei, prilej pentru a se evoca trecutul de luptă al românilor pentru independență statală în evul mediu și de cultivare în conștiința tineretului român a dragostei pentru istoria și limba strămoșilor lui.

MANIFESTATIONS CULTURELLES-ARTISTIQUES URBAINES EN BUCOVINE SOUS LA DOMINATION AUTRICHIENNE PENDANT LE XIXe SIÈCLE

Résumé

Au moment où la Bucovine fut annexée à l'Empire autrichien (1775), les Roumains qui peuplaient depuis longtemps ce territoire ont commencé leur lutte d'émancipation culturelle et

²⁸ *Ibidem*, nr. 10 din 4/16 februarie 1893.

²⁹ *Ibidem*, nr. 14 din 16/28 februarie 1895; despre membrii familiei Hurmuzachi care s-au implicat profund în viața culturală și politică din Bucovina vezi P. Rușșindilar, *op. cit.*, în special capitolul VII intitulat: *Apostoli și teoreticieni ai doctrinei naționale*, p. 147-179.

³⁰ C. Morariu, *op. cit.*, p. 315.

nationale aussi, dessein atteint à peine en 1861, en vertu de la proclamation de cette province comme Duché et Pays de couronne de cet Empire. Dans les années suivantes y ont été fondées les premières sociétés culturelles qui devaient développer chez les compatriotes leur attachement à la langue roumaine et à l'histoire des Roumains.

Ainsi furent organisées par ces sociétés des manifestations culturelles et artistiques comme, par exemple: des soirées musicales et artistiques, des soirées dansantes et des bals, d'habitude dans les principales villes de la Bucovine, à: Cernăuți, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Storojinet. D'après les affirmations des témoins de l'époque, il résulte qu'à ces occasions, les compositeurs et les artistes lyriques jouaient des pièces musicales classiques et populaires; de même, les poètes et les artistes dramatiques récitaient de fragments des chefs-d'œuvres de la littérature roumaine et universelle. De cette manière, les spectateurs appartenant à diverses couches sociales savouraient des moments très agréables et inoubliables.

À ces soirées dansantes et à ces bals participaient également des personnalités remarquables appartenant à l'administration autrichienne, à leur tête se trouvant le gouverneur de la Bucovine, en même temps président de la Diète.

En conclusion, ces manifestations culturelles-artistiques ont réussi à jouir, à l'époque, d'un grand prestige dans la conscience des contemporains.

CATEDRALA DIN CHIȘINĂU ȘI EXPANSIUNEA RELIGIOASĂ A RUSIEI

VLAD GHIMPU

Actul anexării Basarabiei la Rusia țaristă în anul 1812 era apreciat de mai mulți autori ruși, mai ales în secolul al XIX-lea, ca o eliberare a moldovenilor de aici de sub jugul musulmanilor otomani. Deci, și sub aspect confesional, apărea ca îndreptățită misiunea protectoare a pravoslavniciei Rusii față de ortodocșii din alte țări. Cu toate acestea, după datele statistice culese în anii 1812–1813, Basarabia număra 775 de biserici ortodoxe în 749 de sate și orașe¹, ceea ce infirma constatările rusești despre o asupra religioasă musulmană înainte de anul 1812. Și chiar dacă, în general, istoriografia rusească nu avea dreptate, o anumită doză de adevăr există în aceste afirmații, dar numai cu privire la raialele Cetatea Albă, Ismail, Chilia, Tighina (Bender) și Hotin, care erau administrate direct de otomani. În raiale, cu toată asupra confesională și națională, situația era clară, inclusiv sub aspect religios. Alături de o moschee sau câteva, coexistau una sau mai multe biserici ortodoxe. Diferențierea era clară, aici erau creștinii, dincolo - musulmanii.

Odată cu venirea rușilor, situația s-a schimbat atât în fostele raiale, care, dacă s-au eliberat de otomani, ele însele, împreună cu întregul teritoriu al Basarabiei, s-au transformat într-un pašalâc rusesc, situație la care s-a ajuns treptat. Alături de agresiunea politică la care au fost supuși românii, prin ruperea în două a Țării Moldovei, alta s-a produs prin ruperea lor de Mitropolia Moldovei de la Iași, un act anticanonice din punct de vedere religios, cu o tentă negativă pur rusească, deoarece în fruntea bisericii ruse se află nu patriarhul, ci țarul (iarăși o inadvertență canonică), semnificativ și ca subordonare atât mijloacelor, cât și scopurilor acaparatoare ale imperialismului rusesc.

Dacă din 1812 până în 1828 Basarabia avusese o brumă de autonomie teritorială, fiind organizată și religios într-o eparhie de gradul întâi, sub conducerea mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni, după moartea acestuia, în anul 1821, în rangul eparhial suprem este numit un arhiepiscop, mai apoi și episcopi. Cel puțin în aparență, pe timpul mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni, biserica oficială în Basarabia rămânea să aibă un caracter românesc: după moartea acestuia, în fruntea

¹ I. N. Halipa, *Бессарабия в момент присоединения ее к России. Б. Сведения о состоянии церквей Бессарабии в 1812–1813 годах*, în *Труды Бессарабской Губернской Архивной Комиссии*, t. 3, Chișinău, 1907, p. 294–296.

mult în Basarabia, anexată la 1812, care, după pierderea autonomiei teritoriale în 1828, prin similitudinea aceleiași credințe ortodoxe, urma să suporte consecințele rusificării, inclusiv și prin biserică, până în anul 1917. În Catedrala din Chișinău serviciul divin s-a oficiat numai în rusește, prilej de extindere a acestei practici și în celelalte biserici, inclusiv sătești, deoarece preoții moldoveni erau obligați să pronunțe în slavonă cel puțin o jumătate din slujbă. În cazul când se numeau preoți ruși, era de la sine înțeles ca să se predice numai în rusește, „fiind de aceeași religie”. Construcția Catedralei din Chișinău după planimetria respectivă, cu trei altare, tipică în Rusia, cu hramul unui sfânt rus, Alexandru Nevski, patronul familiei țarului, trebuia să indice o trecere generală la ritul ortodox de factură rusească, care până la urmă nu s-a putut realiza în Basarabia. Clerul rus sprijinea întru totul agresiunea imperială, avem expresia lui, Catedrala din Chișinău, care pare a fi mai mult un edificiu civil decât religios. Întoarcerea spre arhitectura clasică, pe care o face clerul din Rusia (la modă) în biserici de acest tip, înseamnă o cedare a lui în fața puterii laice. Această cedare este vizibilă și în edificiul de piatră, deoarece aspectul cel mai definitoriu al lui, altarul, după dispoziția compartimentelor de plan poate fi amplasat în oricare dintre intrările cu portic ce decorau altădată altarele antice păgâne.

În ultimă instanță, când vorbim despre Catedrala din Chișinău, încercăm să-i arătăm și valențele ei integrale de monument al neamului, care în ultimul timp ni s-au propagat, dintr-un exces de zel anticomunist (se știe că în anii '60 Catedrala a fost transformată în sală de expoziție, iar clopotnița aruncată în aer prin dinamitare). În același timp, nici nu căutăm să aprobăm acțiunile din anii '60 ai secolului nostru comunist. Cu toate că are o prezență monumentală, impozantă, Catedrala din Chișinău nu poate constitui un simbol al neamului, pentru că a avut, de la fondarea ei, cu totul alte scopuri și se prezintă ca un monument al dezbinării.

LA CATHÉDRALE DE CHIȘINĂU ET L'EXPANSION RELIGIEUSE DE LA RUSSIE

Résumé

Dès le début du XIXe siècle, par l'intermédiaire du style néoclassique de la plastique décorative extérieure, l'Empire russe érigé du point de vue politique en gendarme de l'Europe, développait son type d'église traditionnelle de plan central. L'Empire imposait ceci à la Bessarabie, annexée à la Russie en 1812, qui après la perte de l'autonomie territoriale en 1828, par similitude de la même croyance orthodoxe, devait supporter ultérieurement les conséquences de la russification, y compris par l'intermédiaire de l'église.

Jusqu'en 1917, à la Cathédrale de Chișinău, construite en 1836, l'office divin était exclusivement en russe, ce qui constituait une occasion d'élargir cette pratique à d'autres églises, y compris villageoises, vu que les prêtres roumains étaient obligés de prononcer en slavon, au moins

la moitié de l'office divin. Dans le cas où des prêtres russes étaient nommés, cela allait de soi que les offices divins qu'ils prêchaient étaient seulement en russe. La construction de la Cathédrale de Chişinău d'après la planimétrie respectrice avec trois autels, typique à la Russie, avec le patron d'un saint russe, Alexandr Nevski, le patron de la famille du tzar, devait indiquer un passage général au rite orthodoxe russe, qui ne s'est pas réalisé en fin de compte en Bessarabie.

Le clergé russe soutenait pleinement l'agression impériale. Cela se voit d'après la Cathédrale de Chişinău, qui ressemble plutôt à un édifice civil qu'à un religieux. La retour à l'architecture classique, que le clergé russe réalisait dans les églises de ce type, représente une cession de sa part en faveur du pouvoir laïque, fait visible dans l'édifice en pierre, vu que son aspect définitif, l'autel, d'après l'arrangement des compartiments sur le plan, peut être situé dans n'importe quelles entrées avec portique qui ornaient autrefois les autels antiques païens.

MONUMENTELE ISTORICE ÎN CONTEXTUL CULTURII URBANE BASARABENE (EXCURS ÎN ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI)

SILVIA APOSTOL, EUGENIA RĂBALCO

Noțiunea de „monument în cultura orășenească” în Basarabia secolului XIX – începutul secolului XX era utilizată vizând doar arhitectura ecleziastică și arhitectura fortificațiilor din orașele Bender, Soroca, Hotin, Cetatea Albă. Este elocventă în această privință soarta catedralei Sf. Dumitru din Orhei (1636), care pe parcursul secolului trecut a fost în centrul atenției, punându-se problema ocrotirii ei, argumentul fiind valoarea sa istorică și artistică, ca și poziția sa în structura orașului. Catedrala Sf. Dumitru a fost primul obiect supus în 1867 unei fixări grafice științifice de către specialiștii Societății de Istorie și Antichități din Odesa (fondată în 1843)¹. La începutul secolului XX au fost executate, sub dirijarea arhitectului eparhial Mihai Seroșinski, primele lucrări de reparație, care se pot constitui astăzi în prima restaurare a unui monument din Basarabia.

La sfârșitul anilor '30 ai secolului XIX, guvernul țarist, cointerestat în acumularea informațiilor despre istoria teritoriilor alipite Rusiei, prin intermediul Ministerului Afacerilor Interne, emite o circulară – o dispoziție despre evidența obiectelor străvechi și protejarea clădirilor vechi istorice². Această dispoziție poate fi considerată ca primul registru al monumentelor din Basarabia, în care este utilizată și evidențiată noțiunea de „monument”.

Primele materiale despre monumentele istorice au fost publicate de către profesorul Kneajevici de la Universitatea Novorosiisk din Odesa, în revista Ministerului Afacerilor Interne. Pe parcursul secolului XIX au fost publicate mai multe informații și materiale despre monumentele basarabene de către istoricii: Bantș-Kamenski (minor), Nadejdin, prof. univ. Odesa; profesorii Universității Novorosiisk din Odesa: Kociubinski, Markevici, Nacco; Murzakevici – profesor, rector al Liceului Rychelieu – secretar permanent al Societății de Istorie și

¹ Antonovici Na., *План и фасад старинной церкви Св. Димитрия XVII в. в г.Оргееве*; Murzakevici H. H., *Славянская надпись в Оргеевской церкви Св. Димитрия*, „Записки Одесского общества истории и древностей”, tom. VI, Odessa, 1867.

² *Город Кишинев в 1843 году*. Журнал Министерства Внутренних дел. 1845, nr. 3, СПб. 1845.

evalua monumentele istorice în contextul mediului ambiant construit, menținând fragmentele structurii istorice a orașelor basarabene. Dar activitatea urbanistică, ca și odinioară, rămânea în urma dezvoltării ideilor. Anume atunci a fost distrusă structura urbană de la începutul secolului XIX împreună cu elementele constructive de pe teritoriul „orașului de jos”; caracterul pieții Sf. Ilie a fost distrus din cauza clădirilor cu 9 etaje; pe teritoriul „orașului de sus”, construit tradițional cu case de 1-2 etaje au apărut blocuri locative; în unele cazuri a fost distrus frontul perimetral al cartierelor construite în secolul XIX etc. Activitatea în domeniul cercetării și ocrotirii monumentelor din orașele basarabene a ajuns la apogeu.

Din anii '90, viața socială din Republica Moldova se dezvoltă în direcția noilor condiții economice. În anul 1993 a fost adoptată Legea cu privire la ocrotirea monumentelor care reflectă noile relații economice în direcția valorificării monumentelor istorice în textura fondului istoric (cumpărarea, vânzarea, privatizarea fondului locativ și restaurarea de către proprietari ș.a.)¹².

Rezultatul dorit în rezolvarea problemei date (doar finanțarea cercetărilor preliminare era prevăzută de Lege) de includere a noilor clădiri în mediul ambiant istoric n-a fost atins (cartierele 31 August - V. Pârcălab - București; 31 August - Lazo - Petru Movilă ș.a.). Partea economică domină problemele științifice și artistice. Reconstrucția, restaurarea și asanarea fondului locativ din centrul istoric al Chișinăului, în urma etapei de privatizare a adus rezultate surprinzătoare:

- folosirea mecanică a decorului pseudonațional, popular;
- „modernizarea” fațadelor și interioarelor obiectelor istorice utilizând metode, forme și materiale contemporane, străine mediului istoric;
- distrugerea fondului istoric construit, înălțarea clădirilor individuale în dezacord cu arhitectura orășenească, ce destramă frontul istoric al străzilor din centrul orașului și, mai mult, casele noi nu corespund cerințelor arhitecturii profesionale urbane.

Aspectele evidențiate ale activității în zona istorică nu sunt proprii culturii orășenești și duc la distrugerea mediului istoric al orașelor, a culturii urbanistice contemporane.

LES MONUMENTS HISTORIQUES DANS LE CONTEXTE DE LA CULTURE URBAINE DE LA BESSARABIE (un essai historiographique)

Résumé

Pour la société du XIXe siècle et jusqu'aux années 70 du XXe siècle il était naturel de considérer les monuments historiques et architecturaux comme des phénomènes isolés de la culture urbaine.

L'exposé actuel est une tentative de créer une conception d'un monument dans son unité avec l'environnement historique et architectural. Les auteurs ont contrôlé ce phénomène en analysant le développement des actes juridiques de Bessarabie (Chișinău, Bălți, Soroca, Tighina) à partir de la *Lettre circulaire du Ministère de l'Intérieur* de 1837 jusqu'à la loi sur la protection du patrimoine historique de la République de Moldova de 1993, adoptée dans les conditions des nouveaux rapports sociaux-économiques.

¹² Legea Republicii Moldova privind ocrotirea monumentelor, Chișinău, 1993.

NOMENCLATURA STRĂZILOR – EXPRESIE A GRADULUI DE CULTURĂ ÎN EVOLUȚIA UNEI LOCALITĂȚI

VIRGILIU Z. TEODORESCU, ELISABETA TEODORESCU

„Cultura noastră este tribuna de pe care oricine ar vorbi nu poate să nu vadă întinderea strălucită a tuturor gloriilor trecutului”¹.

Nicolae Iorga

Dezvoltarea în timp a localităților a dus la definirea din punct de vedere toponimic, pentru a se putea preciza, printre altele, proveniența unei persoane și drepturile ce i se cuveneau. Atunci când aceste așezări au cunoscut amplificări, n-a mai fost suficientă această noțiune generală și s-a impus denumirea concretizată după alte criterii. Dacă inițial denumirea, în general, definea specificul geografic², caracteristica zonei sau a ocupației locuitorilor, în alte cazuri se referea la comportamentul acestora, la starea socială, la etnie. Atunci când s-a trecut la completări s-a recurs la nume de văi, de alte forme de relief și chiar la porecle. Aglomerările umane au necesitat sistematizări în care arterele de circulație au devenit elemente majore în definirea unei zone. Mai mult, valea, cartierul (mahalaua), culoarea (sectorul), strada au avut rolul de transmitere către viitorime a caracteristicilor ce-i defineau pe locuitorii zonei. Așa s-au impus, în ultimele veacuri, denumiri ale breslelor meșteșugărești sau alte activități comerciale specifice. Astfel, avem ulița ișlicarilor, abagiilor, blănarilor, cavafilor, dogarilor, fierarilor, cărbunarilor, funarilor, fânarilor, lumânărarilor, orzarilor și lista s-ar putea completa cu multe alte asemenea denumiri.

La sfârșitul secolului al XIX-lea a trebuit ca primarii și ajutoarele lor să procedeze la definirea tuturor arterelor de circulație, indiferent de categorie: drum, uliță, intrare, fundătură, maidan, stradă, alee, prelungire, pasaj, bulevard, splai,

¹ Nicolae Iorga, *Articole și conferințe*, în *Cugetări și reflecții despre cultură și civilizație*, București, 1984, p. 12.

² Ion Donat, *Cercetări geoistorice privitoare la originea românilor*, Craiova, 1941, 27 p.; *Idem*, *Așezările omenești din Țara Românească în secolele XIV-XVI*, în SRI, anul IX, 1956, nr. 6, p. 77-96; *Idem*, *Câteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Românească*, în *Fonetica și dialectologie*, vol. IV, București, 1962, p. 101-133; *Idem*, *Geografia ca mijloc de cunoaștere în istorie*, în SRI, tom 20, 1967, nr. 6, p. 1145-1161.

THE STREET NAMES – EXPRESSION OF A LOCALITY'S CULTURAL EVOLUTION LEVEL

Summary

This paper refers to the particular process of modifying the street names, a process which was determined, in time, by random political interests and which became recurrent.

As a result of the collapse of the communist system, the Romanian society changed; this situation implies that the Soviet system of street names should also be removed, in order to re-establish the original names, which are related to personalities of the Romanian history.

This paper's authors assert that an action like that would have a positive impact on our descendants only if the administrative authorities' decision is based on preliminary consultation with people who – as a part of their everyday work – know the history of the locality and of the street.

As an expression of democracy, and not only for the sake of the notion, the inhabitants of a certain human settlement should be consulted when changing the street names.

RECLAMA CA INDICATOR AL NIVELULUI DE URBANITATE INTERBELIC

CORNEL CRĂCIUN

Abordarea acestei teme a pornit dintr-un interes fireasc vis-à-vis de evoluția domeniului în paginile presei interbelice autohtone. Am fost plăcut impresionat, de-a lungul numeroaselor ore petrecute în compania textului scris și multiplicat pentru un public larg, de energia, desfășurată în vederea captării interesului pentru cauze mai mult ori mai puțin nobile. În mod fireesc, am căutat bibliografia referențială a amintitului teritoriu ca să constat - cu oarecare stupeoare - lipsa cvasicompletă a acesteia. Era clar, un caz merit să provoace angajarea într-un travaliu ale cărui dimensiuni puteau fi doar intuite la acea dată.

Întrebarea firească ce se pune din start este: de ce reclama? Textualitatea, semantica și posibilele conotații imagologice ale vignetelor explicative ar putea constitui tot atâtea argumente „pro”. În subsidiar, suntem convinși că avem de-a face cu un sistem referențial încorporabil istoriei mentalităților, nu numai prin elementele de viață cotidiană implicate, cât, mai ales, prin apelul la formulele de apelație ce solicită participarea mentală de grup social.

Dorința de a impune respect, de a trezi și întreține atenția „celuilalt”, de autoevaluare în termeni supralicitanți, reprezintă tot atâtea caracteristici ale formulei promoționale ce pot să câștige simpatia unui istoric.

Prima fixație mentală căreia a trebuit să-i facem față s-a raportat la ideea încetățenită că reclama înseamnă, prin definiție, domeniu comercial. Este un fapt comun acela că schimburile de produse și sumele de bani manevrate cu acest prilej contribuie la definirea standardului economic al societății. Marea majoritate a textelor de reclamă au scopul bine precizat de a obține bani. Ele promovează produse destinate consumului comun sau personal, servicii ori sunt menite să consolideze prestigiul unor firme. Dar alături de produse industriale, de mărfuri comerciale și oferte bancare există și servicii culturale ori invitații pentru petrecerea timpului liber. Dacă ținem cont de faptul că o treime din durata unei zile - acceptând o împărțire destul de schematică, ce nu ține cont de cazurile particulare ori de subtilitățile existențiale inerente speciei umane - poate fi atribuită unei activități dirijate într-o direcție aleasă de fiecare individ la bunul plac, avem de-a face cu un teritoriu vast de acțiune al reclamei. Deci, categoric, semnul egalității nu se justifică în relația amintită ceva mai sus.

LA RÉCLAME COMME INDICATEUR DU NIVEAU D'URBANISATION PENDANT L'ENTRE-DEUX-GUERRES

Résumé

La question naturelle qui se pose dès le début est: pourquoi la réclame est-elle nécessaire? La textualité, la sémantique et les possibles suggestions imagologiques des dessins explicatifs peuvent être des arguments "pro". D'autre part, nous sommes convaincus qu'il s'agit d'un système qui fait partie d'histoire des mentalités, non seulement par les éléments de la vie quotidienne impliqués, mais notamment grâce aux formules d'appellation qui sollicitent la participation mentale d'un group sociale.

Le premier problème qui doit être dépassé, comme une forte fixation mentale, est l'idée que la réclame – par définition – est propre uniquement au domaine commercial. Mais, dans ces circonstances quelle est la place réservée aux produits industriels, aux marchandises commerciales, aux services bancaires, il y a aussi aux produits culturels et aux invitations pour passer le temps libre?

Le deuxième problème a été celui de la construction sémantique du texte. En regardant: les choses à travers les média d'aujourd'hui il est ne pas trop difficile que nous comprenions le mécanisme d'élaboration textuelle pendant l'entre-deux-guerres, parce que la composition suivit le même scénario dans la majorité des cas: une agglomération de substantives et de superlatives adjectivales mise en évidence par l'adverbe au sens exclusif "*seulement*". Les textes sont intégrés dans les cadres marginaux destinés d'augmenter l'impact visuel.

L'originalité de notre étude consiste dans la typologie des constructions textuelles valables pour la presse roumaine pendant l'entre-deux-guerres qui se présente dans les termes suivants:

- 1) Le texte qui prépare le public pour l'imminente ouverture d'une affaire;
- 2) Le texte qui confirme l'existence et la fonctionnement d'une affaire ou moyen de passer le temps libre;
- 3) Le texte de retour, destiné de rafraîchir la mémoire des consommateurs des biens, services ou produits culturels;
- 4) Le texte spécialement produit pour les grandes fêtes de l'année;
- 5) Le texte qui annonce le changement de l'adresse: d'un atelier particulier, d'un local public, cabinet du médecin ou avocat;
- 6) Le texte culturel proprement-dit: les annonces stimulantes des publications, les comptes rendus et indications bibliographiques, les spectacles du théâtre, musicales et cinématographiques, les conférences publiques;
- 7) Le texte de promotion touristique;
- 8) Le texte de propagande électorale.

Le troisième problème qui se pose est liée au possibilité que le texte publicitaire peut être considéré parmi les indicateurs plus importants du niveau de développement urbain d'une localité. Où se trouve la place de la réclame: comme anexe du démarrage économique, des équivalents sociaux ou dans la sphère de l'acte culturel? La réclame présente l'avantage qu'elle peut plier aux différents secteurs d'activité. Sa grande mobilité réunit l'ouverture mentale opérée au niveau des beaucoup des gens. La réclame n'est pas confectionnée seulement par et pour servir à une élite. Ses formules de mise en page assurent la popularité et configurent la réalité du processus de la communication. L'existence de la production promotionale n'est pas compatible au territoire rural. En impliquant une attitude prédestinée pour gagner ou fortifier la benevolence d'un public assez différent, la réclame s'obstine de fixer le standard presque général de la société urbaine. Les règles formelles de cohabitation imposent l'amabilité comme base des rapports humaines. Ça c'est exactement l'essence du mécanisme de l'offre et de la demande.

ORȘOVA – ORAȘUL MODERN ȘI CULTURA

CONSTANTIN JUAN-PETROI

În ultima perioadă, ne-am oprit de mai multe ori asupra unor aspecte ale evoluției Orșovei de-a lungul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, de la ființarea sa ca așezare rurală de frunte pentru extremitatea sud-estică a Banatului până la transformarea localității într-un centru urban¹. Am surprins, cu acele ocazii, aspecte economice, de urbanism și arhitectură ale localității, rolul căilor de comunicație în evoluția sa, momente și contexte determinante ale acestei evoluții, rămânând însă deschisă problema vieții culturale locale, aspect deloc neglijabil prin complexitatea sa. Căci la începutul secolului al XIX-lea domina aici o cultură populară tradițională românească peste care s-au grefat, de-a lungul veacului, imperative ale culturii moderne; acestora li s-au suprapus treptat, dar tot mai statornic și determinant, elemente ale spiritualității tradiționale a altor etnii așezate în localitate și zonă, dar și o cultură modernă de tip central-european. Iată de ce, în tratarea temei noastre de azi, vom încerca să surprindem fiecare dintre aspectele respective, cu creșteri sau involuții, cu influențarea sau interferarea lor, cu fenomene de aculturație înregistrate.

În primul rând trebuie să ne oprim însă asupra situației bisericii, ca instituție de cult și cultură. Aceasta nu doar pentru că în zona Clisurii Dunării creștinismul a pătruns, încă din primele veacuri ale existenței sale, prin armata romană și însoțitorii ei², iar la cumpăna secolelor III-IV d.Hr. este atestată la Dierna crucificarea unei gnostice paleocreștine³, pentru că la finele mileniului I (după anul 995), în peștera Gaura Chindiei II, din extremitatea vestică a defileului, ființa un loc de cult, un posibil schit⁴, sau pentru

¹ C. Juan-Petroi, *Orașul Orșova la începutul secolului al XIX-lea; evenimente și personaje în contextul pregătirii Revoluției lui Tudor Vladimirescu*, în „Drobeta”, VII, Drobeta-Turnu Severin, 1996, p. 103-109; *Modernizarea și urbanizarea Orșovei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în HU, II, 1995, nr. 2, p. 149-156; *Influența navigației dunărene asupra dezvoltării orașului Orșova la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, în HU, III, 1995, nr. 1-2, p. 131-140; *Locul relațiilor lui Tudor Vladimirescu printre fruntașii din sud-estul Banatului și pregătirea revoluției din 1821*, în „Porțile de Fier”, I, 1996, nr. 3, p. 9-11.

² P. Bona, *Biserica medievală din Caransebeș*, Caransebeș, 1993, p. 44.

³ N. Vlassa, *Plăcuța de aur de la Dierna*, în AMN, XI, 1974, p. 141; D. Benea, A. Șchiopu, *Un mormânt gnostic de la Dierna*, în AMN, XI, 1974, p. 115-125.

⁴ V. Boroneanț, *Arta rupestră din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari, (județul Caraș-Severin)*, în RMMMIA, XLVI, 1977, nr. 1, p. 33; M. Comșa, *Inscripția chirilică din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari (județul Caraș-Severin)*, în RMMMIA, XLVI, 1977, nr. 1, p. 35-36.

Și-a continuat activitatea și Școala civilă de băieți, trecându-se și aici la învățământul în limba română și modificarea structurii corpului didactic, primul director fiind profesorul Enache Țepeneag, care în noiembrie 1922 a demisionat, fiind înlocuit de profesorul Daniil Laitin⁹⁹.

Totodată, la 8 septembrie 1919, dr. Valeriu Braniște, șeful Resortului Instrucțiunii în Consiliul Dirigent, răspunzând doleanțelor justificate ale orșovenilor de a dispune de un învățământ secundar comercial reclamat de nevoile economice ale zonei, a dispus ca de la 1 septembrie să se înființeze Școala superioară de comerț de stat Orșova¹⁰⁰, aceasta fiind timp de un deceniu.

Renasc și celelalte activități ale culturii orașului. În anul 1919, corul bisericii ortodoxe s-a transformat în Societatea Culturală „Santinela Dunării”¹⁰¹, dirijor devenind dascălul Constantin Bâtea, cel care pentru această formație a scris o „Liturghie” în maniera vechilor imnuri bisericești – cum o făcuse și Ion Vidu cu a sa „Liturghie a Sf. Ioan Chrisestom”¹⁰² –, dar mai cu seamă a străvechii noastre muzici bizantino-psaltice, liturghie ce era cântată în cadrul slujbei religioase în zilele de sărbătoare.

Întreaga viață culturală începe o nouă etapă, dominanța ei românească neînlăturând însă manifestarea culturii etnicilor ce au conviețuit cu românii de aici și ei devenind băștinași orșoveni.

Fără a realiza o cercetare exhaustivă – aceasta implică studii de arhivă și în biblioteci, atât din țară, cât și (sau, poate, în unele aspecte, mai ales) din străinătate (Viena, Belgrad, Budapesta și altele) –, am trasat în cele prezentate mai sus cadrul general al vieții culturale a Orșovei timp de un veac și relația ei cu orașul, cu principalele sale instituții, în relația și interdependența lor cu creșterea localității, cu urbanizarea, factorul cultural tradițional, ca și cel nou, implementat aici, fiind determinante în nașterea la populația locală a concepției sale urbane înainte chiar de statuarea acestei realități. Rămâne să aprofundăm secvențial sau pe ansamblu aceste cercetări, să le completăm cu fapte noi, care nu pot însă modifica acel caracter deja structurat al relației oraș-cultură pentru Orșova.

ORSCHOWA - DIE MODERNE STADT UND DIE KULTUR

Zusammenfassung

Um die Mitte des vorigen Jahrhunderts erlebte das mit einer wechselvollen Geschichte bedachte Orschowa, die im Südosten des Banats an der Donau liegt, seine Verwandlung von einer

⁹⁹ *Anuarul Școlii medii... 1922-1923*, Orșova, 1923, p. 12.

¹⁰⁰ *Anuarul Școlii Superioare de Comerț de Stat din Orșova. Anul școlar 1921-1922*, Orșova, 1922, p.2.

¹⁰¹ *Orșova. Vătră de istorie...*, p. 37.

¹⁰² D. Popovici, *op. cit.*, p. 70.

Dorfsiedlung in eine moderne Stadt mit sprühendem Leben. Über den rumänischen volkskundliche Rahmen entwickeln sich die urbanen Kulturtraditionen: die Singbewegung mit einige Chöre (eine Gruppe kunstbegeister Musikliebhaber haben am 28 November 1859 die erste lokale Singgemeinschaft, den "Orschowaer Männergesang Verein" ins Leben gerieft; parallel zu diesem Verein wird 1908 in Orschowa auch ein "Orschowaer Gewerbesang Verein" gegründet), Bibliothek und Schülerbibliothek, Literaturkreise, ein Schulmuseum und kommen einige teatralische Tourneen.